

MISZTIKUS TEOLÓGIA

Timotheosznak

I.

Mi az isteni homály?

1. Háromság, lényegfeletti, isteninél istenibb, jónál jobb, keresztények Istenről való bölcselkedésének irányítója, vezess minket a misztikus kijelentések ismeretlennél ismeretlenebb és ragyogónál ragyogóbb legfelső csúcsára, ahol a teológia egyszerű, abszolút és változatlan misztériumai a titkokat tanító csend fénylőnél fénylőbb homályába burkolóznak, mely legsötétebb homályában is fényesnél fényesebben ragyog és teljes érinthetlenségben és láthatatlanságban gyönyörűnél gyönyörűbb fényességgel árasztja el a látás nélküli szellemeket.

Erre irányuljon tehát a vágyam. Te pedig, kedves Timotheosz, amikor erődöt összeszedve elmerülsz a misztikus szemlélődésben, hagyd el az érzékelést, az értelmi tevékenységet, minden érzékeléssel és értelemmel felfoghatót, minden nemlétezőt és létezőt, és megismerhetetlen módon emelkedj fel – amennyire elérhető – a minden lét és minden tudás fölött állóval való egyesüléshez. A saját magadtól és mindentől való visszatartathatatlanság és abszolút elszakadás révén tisztán, mindent levetve és mindentől megszabadulva, felemelkedsz majd az isteni homály természetfeletti sugarához.

2. Ügyelj arra, hogy ezt senki avatatlan meg ne hallja. Azokról mondom ezt, akik megragadnak a létezőknél, és úgy képzelik, hogy a létezőkön túl, lényegfeletti módon semmi sincs, sőt azt hiszik, hogy a bennük lévő tudás folytán ismerik azt, aki a „sötétséget tette rejtekhe- [END-p259] lyévé”.¹ Ha az isteni rejtelmekbe való beavatás felülmúlja ezek képességét, mit mondjunk azokról, akik még avatatlanabbak, akik a mindennek fölött álló okot a leghitványabb létezők segítségével ábrázolják, és azt mondják, hogy ez a legfőbb ok semmivel sem múlja felül az általuk készített sokféle istentelen alakot. Pedig a létezőkre vonatkozó minden állítást róla mint minden dolog okáról kell állítani és kimondani. De mint minden fölött állóról még sajátosabban mindezt tagadni kell, s nem kell azt hinni, hogy a tagadások ellentétesek az állításokkal, hanem, hogy Ő sokkal előbbi a tagadásoknál, és fölötte áll mindenféle tagadásnak is meg állításnak is.

3. Ilyen értelemben mondja tehát az isteni Bartholomaiosz,² hogy a teológia terjedelmes is, és igen rövid is, és hogy az Evangélium hosszú és nagy, másfelől viszont szűkszavú. Azt hiszem, igen jól megértette, hogy minden dolog jóságos oka bőbeszédű is, meg szűkszavú is, s egyszersmind szótlan is, mint olyan, aminek sem szava, sem értelme nincs, mivel lényegfeletti módon felülmúl mindent, és csak azoknak nyilatkozik meg födetlenül és valóságosan, akik minden tisztátalant és minden tisztát átlépnek, és az összes szent csúcokra való minden felhágáson túljutnak, elhagynak minden isteni fényt, hangot és égi beszédet, s

¹ Zsolt 17,12

² Szent Bertalan apostol (Mt 10,3; Mk 3,18; Lk 6,14; ApCsel 1,13; ill. Jn 1,46 skk.; 21,2). Az apokrif irodalomban az apostol neve alatt több irat szerepel. Csak címe szerint ismeretes a *Bertalan apokalipszise* és a *Bertalan evangéliuma*. A *Bertalan evangéliumát* azonban általában azonosítják a *Bertalan kérdései* című irat görög, latin és ószláv szövegeivel, illetve a *Jézus Krisztus feltámadásának könyve Bertalan szerint* című kopt irattal. Dionüsziosz szövege talán az ezekben foglaltakra utal. Végül az apostol mártírumáról szól a *Bertalan aktái*.

behatolnak abba a homályba, ahol – mint az írás mondja – valósággal jelen van az, aki mindenben túl van. Nem véletlenül kapja ugyanis az isteni Mózes azt a parancsot,³ hogy először tisztuljon meg, azután pedig különüljön el azoktól, akik nem tiszták; a teljes megtisztulás után meghallja a sokhangú harsonákat, bőségesen és tisztán sugárzó, nagy fényességet lát, aztán elválnak a sokaságtól, és – mint a kiválasztott papok – az isteni felemelkedés csúcsára ér. Ám ekkor sem társalog magával Istennel, s nem is látja őt – hiszen láthatatlan –, hanem csak a helyet, ahol áll.⁴ Ez pedig, úgy gondolom, azt jelenti, hogy a látható és elgondolható dolgok közül a legistenibbek és a legmagasabbak voltaképpen buzdító magyarázók azokról a valóságokról, amelyek a mindent felülmúlónak vannak alávétve. Általuk válik nyilvánvalóvá minden értelmi belátást meghaladó jelenléte, mely legszentebb lakhelyeinek szellemi csúcsain foglal helyet. És ekkor Mózes elválnak mindattól, ami látható és ami lát, és behatol a megismerhetetlenség valóban misztikus homályába, melyben kizár minden megismerő megragadást, és elkerül a mindeképpen érinthetetlenben és láthatatlanban. Egészen azé, aki mindenben túl van. Rajta kívül senkié: sem a magáé, sem másé. Mindenfajta megismerés szünetelése révén jobb része szerint egyesül azzal, aki teljesen megismerhetetlen, és azáltal, hogy semmit sem ismer, értelemfeletti módon ismeretre tesz szert.

II.

Hogyan kell egyesülni minden dolog alkotójával, aki minden fölött áll, és hogyan kell dicséretet mondani neki?

Mi ebben a fénylőnél fénylőbb sötétségben kívánunk járni, s a látás és a megismerés hiányával akarjuk látni és megismerni azt, ami a szemlélésen és a megismerésen felül áll, s maga a nem-látás és a nem-megismerés, mert ez a valódi látás és megismerés. A lényegfelettit pedig lényegfeletti módon akarjuk dicsérni azáltal, hogy minden létezőtől elválnak, ahogyan azok, akik egy eredeti szobrot készítenek, eltávolítanak mindent, ami a rejtőző forma tiszta látását köréje rakódva akadályozza, és egyedül a belőle való elvétel útján tárják föl a rejtett szépséget. Úgy gondolom, ezt az elvételt épp ellenkező módon kell végrehajtani, mint a hozzátevést. Ez utóbbit ugyanis az elsőkön kezdve a középsőkön át a végsőkhöz leereszkedve végezzük, amott pedig a végsőktől a legmagasabbakig emelkedve elveszünk mindent, hogy födetlenül megismerjük azt a megismerhetetlenséget, amelyet az összes létezőkben csak eltakar minden, ami megis- [END-p261] merhető, és hogy meglássuk azt a lényegfeletti homályt, melyet a létezőkben levő minden fény csak elrejt.

III.

Melyek az Istenről szóló állító kijelentések, és melyek a tagadók?

A *Teológiai fejtegetésekben* elmondtuk az állító teológia sajátos részeit: hogyan mondható az isteni és jó természet egyetlenné és hogyan hármassá, mit nevezünk e szerint a módszer szerint atyaságnak, mit fiúságnak, és mit akar jelenteni a Lélek isteni megnevezése, s hogy a jóság szívbeli fényei hogyan hajtanak ki az anyagtalan és oszthatatlan jóból, és hogyan maradnak meg – anélkül, hogy kilépnének belőle – a benne, önmagukban és egymásban lévő, s a kiterjedéssel azonosan örök egyben, hogyan tesz a lényegfeletti Jézust az emberi természet igazságai létező lényé. Ezekről és más, Szentírásban kinyilvánított igazságokról tárgyaltunk a *Teológiai fejtegetésekben*. Az *Isteni nevekben* pedig arról, hogy miképpen

³ Kiv 19,10 skk.

⁴ Kiv 33,20-23. Vö. Jn 1,18

nevezzük őt jónak, létezőnek, életnek, bölcsességnek és erőnek, valamint egyéb, az Isten szellemi megnevezésére vonatkozó dolgokról. Végül a *Szimbolikus teológiában* az érzékelhető valóságok nevének az isteni dolgokra való átviteléről, az isteni alakzatokról, formákról és részekről, a szervekről, az isteni helyekről, az ékességről és a szenvedélyekről, a szomorúságról és a haragról, a kábulatról és a mámorról, az esküről, az átokról, az álomról és az ébrenlétről, valamint a szimbolikus istenábrázolás többi szent jeléről és képéről. Úgy gondolom, te is észrevetted, hogy a végsők terjedelmesebbek az elsőknél, s a *Teológiai fejtegetéseknek* és az *Isteni neveknek* rövidebbeknek kellett lenniük, mint a *Szimbolikus teológiának*. Mert ahogyan egyre emeljük a tekintetünket, úgy fedik el a szellemi látványok a szavu- [END-p262] kat. Így most is, mikor az értelemfölötti homályba lépünk, nem a szüksézsavúságot, hanem a teljes hallgatást és értelmetlenséget találjuk. A beszéd az elsőktől az utolsók felé haladva a leereszkedés mértékével arányosan egyre bőségesebben árad: most viszont alulról emelkedve a legmagasabb felé, az emelkedés mértéke szerint egyre szűkebb lesz, majd a teljes felemelkedés után egészen elnémul, és teljesen egyesül a Kimondhatatlannal. Egyáltalán, miért kezdtük az isteni vonatkozó elvonatkoztatásokat a legvégsőknél – kérdezed –, holott az állításokat a legelsővel kapcsolatban állítottuk? Azért, mert amikor minden állításon felüli állítást állítottunk, a tételezett állítást annak alapján kellett megtenni, ami a leginkább rokon vele. Mikor azonban elvonatkoztatjuk a minden elvonatkoztatás fölött állót, abból kell elvonatkoztatnunk, ami tőle a legtávolabbi. Nemde ő inkább élet és jóság, mint levegő és kő, és inkább nem részeg és nem haragszik, mint amennyire nem kimondható és nem elgondolható?

IV.

Aki felsőbbrendűsége szerint az összes érzékelhető oka, nem tartozik az érzékelhetők közé

Azt mondjuk tehát, hogy mindennek az oka, ami minden fölött áll, sem a lényeknek, sem az életnek, sem az értelemnek, sem a szellemnek nincs híjával, s nem is test, sem formája, sem alakja, sem minősége, sem mennyisége, sem terjedelme nincs. Nem foglal el helyet, nem látható, nincs érzékelő tapintása, se nem érzékel, se nem érzékelhető. Rendezetlenség és zavar nincs benne, anyagi szenvedélyek sem nyugtalanítják, nem is erőtlenségre érzékelhető események nem akadályozzák. A [END-p263] fénynek nincsen szűkében, változást nem ismer, sem romlást, sem felosztást, sem hiányt, sem lefolyást, s az érzékelhető dolgok semmilyen más sajátosságával nem azonos, s nem is birtokol ilyet.

V.

Aki felsőbbrendűsége szerint minden elgondolható oka, nem tartozik az elgondolhatók közé

Ismét felfelé haladva azt mondjuk, hogy nem is lélek, nem is szellem. Sem képzelete, sem vélekedése, sem értelme, sem gondolkozása nincsen. Nem is értelem vagy gondolkodás, de nem is mondható ki, és nem is gondolható el. Nem is szám, nem is rend, nem is nagyság, nem is kicsiség, egyenlőség vagy különbözőség, hasonlóság vagy eltérés. Se nem áll, se nem mozog, se nyugalomban nincs, hatalommal nem rendelkezik, se maga nem hatalom. Nem is fény, nem is él, nem is élet, nem is lényeg, nem is örökkévalóság, nem is idő. Gondolkodással nem érhető el, nem tudás, nem is igazság, nem is uralom, nem is bölcsesség, nem is egy, nem is egység, nem is istenség, nem is jóság, nem is szellem – ahogyan mi a szellemet megismerjük –, nem is fiúság, nem is atyaság, nem is valami más azok közül a dolgok közül, melyek számunkra vagy bármely más létező számára megismerhetők. Nem a nemlétező dolgok közül való, nem is a létezők közül, és sem a létezők nem ismerik meg Őt úgy, amint

van,⁵ sem Ő nem ismeri meg a létezőket úgy, amint vannak. Sem értelme nincs, sem neve, sem megismerése. Nem sötétség, és nem is fény. Nem tévedés, és nem igazság. Nincs rávonatkozó állítás, sem tagadás; amikor az utána következőkről állítunk vagy tagadunk valamit, akkor Őt nem állítjuk és nem is [END-p264] tagadjuk, mert minden állításon felül áll, mint minden dolog tökéletes és egyetlen oka, s minden tagadáson fölül áll, mint a mindentől teljesen függetlennek a meghaladása és mindenén túli.

Ford.: Erdő Péter [END-p265]

forrás: Areopagita. „Misztikus teológia.” in Az isteni és az emberi természetről. Görög egyházatyák (Budapest: Atlantisz, 1994) II. kötet, 259-265.

⁵ Vö. Mt. 11,27; Lk 10,22